

Kroppsfølelsen

Om å tenke med tærne. Og om å kysse med tærne.

Nevropsykoanalytiske strøtanker med utgangspunkt i Auguste Rodins (1840-1917) skulptur Tenkeren.

Med uro for å virke høystemt: Rodins skulptur *Tenkeren* er et perfekt kunstverk. Tanke, følelse og kropp smelter sammen i ett stanset øyeblikk.

TEKST

Finn Skårderud

PUBLISERT 5. oktober 2012

ABSTRACT:

BODY AFFECT

The essay begins with a visit to Hôtel Biron in Paris, which houses the Rodin Museum, and with an enchanted description of the encounter with Auguste Rodin's (1840-1917) sculpture *The Thinker*. The sculpture, in an original version and a later enlarged casting, both in bronze, but also in marble, quickly became and icon for Philosophy and Intellect. Anyhow, the author deals more with how *The Thinker* may be experienced as a sublime illustration of a monism, opposite to the classical Cartesian dualism, of thought, emotion and body. The same goes for more of his erotic works. Rodin's capacity to artistic realization of embodied experience functions in the essay a biographical background for introducing and discussing the young academic tradition of *neuroaffective science* and *neuropsychanalysis*, linking psychoanalytic concepts with updated scientific research.

EMNER

kroppsfølelse

Embodiment

nevropsykoanalyse

Tenkeren

François Auguste René Rodin

AUGUSTE RENOIR: Le Penseur (Tenkeren, 1879-1889)

Artikkel 12

Essayserien Sult – biografiske essays om kropp og tegn Tidsskrift for Norsk Psykologforening

The ego is first and foremost a bodily ego.

Sigmund Freud, *The Ego and the Id*, 1923, s. 26.

Og øyeblikket varer. Øyeblikket er fanget i bronse, og vi kan ta oss tid til å oppleve og utforske det. Det er skulpturens natur at den er stille. Den har all verdens tid på seg. Den kan vente på oss, og den vil vare mye lenger enn oss. Skulpturen er et dødt objekt i

rommet, har ikke liv og følelser, men denne avbilder intenst liv. Jeg har opplevd, og oppsøkt, *Tenkeren* utallige ganger. Det finnes kopier mange steder, som i Glyptoteket i København. Men originalen står her i Rodin-museet i Paris. Hôtel Biron ligger i nærheten av Les Invalides på den sørlige siden av Seinen. Det huset i mange år Rodins studio, og har siden 1919 vært museum. Museet har i sin besittelse 6 000 verker, 7 000 av Rodins tegninger og skisser samt Edvard Munchs maleri *Rodins «Tenkeren» i dr. Lindes have i Lübeck*. Om man er trøtt i føtter og hode etter de parisiske imponerende kunstmuseene, kan man her både oppleve mer kunst og samtidig hvile i det vakre parkanlegget. Selve originalen står innendørs og er 71 centimeter høy. Ute i hageanlegget finnes en større versjon.

«*Tenkerens* akutte effekt på meg er, gang på gang, ikke så mye intellektet og tanken, men en kroppsfølelse»

Tenkeren er blitt et ikon for filosofi. Men *Tenkerens* akutte effekt på meg er, gang på gang, ikke så mye intellektet og tanken, men en kroppsfølelse. Det er en gjenkjennelig følelse av noe tungt. Jeg føler jeg rammes av *Tenkerens* tilstand. *Tenkeren* får meg til å tenke, men tankene kommer i etterkant. Denne teksten er en etterrasjonalisering av noe affektivt umiddelbart. Denne gangen er jeg i Paris i anledning et seminar om spiseforstyrrelser. Utflukten hit til Rodins have er en avkobling, men den kjennes særdeles relevant med denne avbildningen, *mimesis*, av samspillet mellom kropp og sinn. Fortsatt med angsten for det høystemte tenker jeg at dette er en slags urscene av den menneskelige tilstanden. Og så tenker jeg at det er en pedagogisk skulptur, kanskje også polemisk, som sublimt illustrerer at det fort blir feil når vi så strengt skiller mellom kropp og sinn. Den er en anti-kartesiansk påstand der den står. *Tenkeren* tenker med kropp. Auguste Rodin (2012) sier selv om sin skulptur:

What makes my *Thinker* think is that he thinks not only with his brain, with his knitted brow, his distended nostrils and compressed lips, but with every muscle of his arms, back, and legs, with his clenched fist and gripping toes.

Tenkeren tenker med tærne.

Den amerikanske psykologen og affektforskeren Paul Ekman (2004) reiste verden rundt og viste at ansiktet er universelt når det gjelder å vise de forskjellige følelsene. Skam er slik, og lyst er slik, enten man er kineser eller østerdøl. Vel vitende at kulturen påvirker våre kroppsligheter, er det som Rodin fanger en universell kroppsfølelse. Vi kjenner den selv. Og mange malere har fanget den samme kroppstilstanden. Rodin peker mot at det ikke bare er i ansiktet vi finner universelle kroppslig-affektive erfaringer. Slike felleerfaringer kan bli til grunnelementer og metaforer i språket, de strukturerer ikke bare drømmer, men også mening, eller de kan utvikles til gester, ritualer eller kunst

(Lakoff & Johnson, 1999; Johnson, 1987, 2008). Dette blir utdypet i det neste essayet i denne serien, om Henrik Ibsen og hans kroppsritualer.

Det er en erfaring, men vi har også gjort det til språk. Det er tungt, og vi kan kalle det tunge tanker. Vi er tyngtet, og det ser ut som det er like før hele skikkelsen bikker fremover. Rodins tenker er ute av likevekt. Jo mer skulpturen studeres, desto mer nervepirrende blir dette balansedramaet. Han holder seg fast, men det holder bare så vidt. Føttene mot underlaget og albuen mot lårene bremser fremoverbevegelsen. Og hånden stanser det tunge hodet i dets fall.

Det kan se ut som ro. Det er det ikke. En påstått ro er snarere en opplevelse som kommer av at skulpturen som sådan er død. Den står i ro. Alvoret, det harde tankearbeidet og uroen trer imidlertid frem gjennom de spente musklene, ikke minst på ryggen. Også de arbeider for å hindre fallet. Livet bøyer. Den sveitsiske legen og litteraturforskeren Jean Starobinski (1992) gjør et poeng av at de franske verbene for å tenke – *penser*? og å bøye – *pencher*? har samme språklige opphav. Rodin ønsket selv at *Tenkeren* skulle plasseres ved hans grav.

Om *Tenkerens* tilstand varer, og det gjør den jo siden han er stillesittende og derfor varer, da er det ikke bare tankenes innhold som tynger, men det er selve tenkningen som prosess som er tung. Lyst og lyster slukner. I antikkens medisin het dette lystløse *anhedoni*, og ble beskrevet som melankoliens tidlige stadium. Og følelsene tynger. Vi er jo på vei nedover, i verste fall til bunns. Da er også kroppen tung. Det er tungt å stå opp, bevege seg, pusse tennene, å snakke og å spise. Vi kjenner oss nedtrykte, som på engelsk heter *depressed*. Summen av det kaller vi på skandinavisk tungsinn.

Liv og virke

François Auguste René Rodin var den parisiske arbeiderklassegutten som ble en verdensberømt i sin levetid. Det er en slags vedtatt sannhet at han er den største skulptøren i nyere tid.

Han var en naturalist som brøt med hundreårige tradisjoner, som de monumentale uttrykkene, den antikke greske skulpturens idealisme eller barokkens pynt. Han var langt på vei selvlært, og livnærte seg lenge av dekorasjoner. Et av hans første arbeider er en byste av en eldre kar fra nabolaget, en portner med brukket nese. Altså ingen idealisering, ingen guder, ikke noe påpyntet, men realismens sannhetslengsel. Nesen var nå engang brukket. En slik holdning var ny, og den unge Rodin ble møtt med mye kritikk fra den kunstneriske konvensjonen, selv om han kunne føre sin viktigste inspirasjon tilbake til Michelangelo (1475?1564).

Rodin var en psykolog. Han hentet temaene til mange av sine skulpturer fra klassiske myter, men han fylte dem med ny psykologi. Dette var brytningstiden for det moderne. En av de første modernister, Charles Baudelaire (1821?67), er Rodins favorittpoet. Baudelaire har en draging mot nerver, men på nye vis. Han formulerer en moderne melankoli når han utbryter: «Paris forandrer seg. Men intet har endret seg i mitt

tungsinn.» Modernitetens tempo betyr at ting går fortere, og det kan bli ubalanse mellom hjertets tid og faktisk tid. Individet og dets psykologi blir mer og mer sentralt (Skårderud, 1998).

Rodin så på lidelse og konflikter som essensen av moderne kunst (Alhadeff, 1966):

Nothing, really, is more moving than the maddened beast, dying from unfulfilled desire and asking in vain for grace to quell its passion.

Rodins skulpturer utforsker individet med sine materialer og metoder, gjennom den kroppslige konkretheten, og leter etter følelsene gjennom detaljene i leiren, i overflatenes teksturer og gjennom lyset som brytes i opplyst og skyggelagt i skulpturene. Han arbeidet med overbevisningen om at personligheten trådte frem gjennom de fysiske trekkene (Hale, 1969). Han forsøkte å hente inn sine modellens psykologi gjennom å la dem vandre mer eller mindre nakne omkring i hans studio mens han laget raske utkast i leire. Han ble en mester i å fange dybde gjennom overflater.

På samme tid som Rodin modellerer *Tenkeren*, beskriver Sigmund Freud (1856– 1939) den moderne *homo psychologicus*. Han skildrer mennesket i spenning mellom driftsliv og sivilisasjon, og i moderniteten er man i større grad tvunget til å reflektere over hvem man vil være. Freud søkte å forstå mennesket, ikke minst det irrasjonelle mennesket, og han søkte til skjulte konflikter. Freud hadde dertil en stor fascinasjon for det som ikke var åpenbart i overflatene, uttrykt gjennom begreper som *ubevisst* og *underbevisst*. Han anvendte en arkeologisk metafor om at sannhetene finnes «dypt der nede». Og han skapte sitt psykoanalytiske univers omkring et slikt dybdespråk, en dybdepsykologi. Når han fylte sitt arbeidsværelse i Wien, og senere i London, med antikviteter, var det angivelig ikke på grunn av deres skjønnhet, men på grunn av hans begeistring over at disse som en gang hadde vært skjult, var blitt gravd frem og kommet til overflaten. Overflatene er for Freud noe som skjuler noe annet og viktigere. Psykoanalysen har vært meget viktig for kunsten, eksempelvis surrealistene. Men i egne skrifter viser han sine begrensninger i fortolkning av kunst. Han er lite interessert i overflatene som noe annet enn det som skjuler dypere sannheter. I kunsten er poenget nettopp at sannheten er i overflatene, det vil si i formen (Skårderud, 2012).

FRANCOIS AUGUSTE RENE RODIN: (1840–1917) i sin egen hage i Meudon, nær Paris, ca 1900. Foto: Edward Gooch/Getty Images

Helvetes porter

I 1880 fikk Rodin et oppdrag fra et planlagt nytt kunstmuseum i Paris. Han begynte på sitt store prosjekt *Helvetes porter*. Oppdraget betydde at han kunne slutte å arbeide for en porselensfabrikk, få et atelier og vie seg mer til sitt kunstnerskap. Museet ble aldri bygd, men Rodin fortsatte å arbeide med portalen i fire tiår. I den siste versjonen består den av 186 figurer. De er hentet fra scener fra Dantes *Helvete* i hans store verk *Den guddommelige komedie*. Flere av Rodins viktigste enkeltverker stammer fra dette prosjektet, som *Tenkeren*. Rodin kalte selv skulpturen for *Poeten*, og en sentral referanse er Dante selv. Tenkeren er naken, mens Dante alltid er avbildet bekledd. Nakenheten er blitt fortolket som en heroisering av dikteren i Michelangelos ånd. Poeten sitter ved Helvetes inngang og skuer over dets sirkler og de fordømte. Han er en

plaget mann med en plaget kropp, og selv nesten fordømt gitt hans oppdrag. Men han er også en tenker, og en som er bestemt til å symbolisere lidelsen ved å omsette den til poesi. Han er tankefull, men har tankekraft. (Musée Rodin, 2009). Bibelens Adam er også nevnt som kilde, likeså klokskapen og fremsynets mytologiske figur Prometevs, og Rodin selv, altså et slags selvportrett (Alhadeff, 1966; Bell, 2005).

En meget sannsynlig inspirasjon er også Michelangelos tenker, *Il Pensieroso*. i San Lorenzo-kirken i Firenze. I Sagrestia Nuova har Michelangelo laget en tenksom figur til gravkammeret til Lorenzo de Medici. En annen inspirasjon var den franske skulptørens Jean-Baptiste Carpeaux (1827?1875) *Ugolino og hans sønner*. Denne tematikken er også hentet fra en av de fordømte hos Dante. Denne mektige skulpturen kan man se i Musée d'Orsay i Paris.

BRUDD:

Mann med
brukket
nese. Et av
Rodins
første
arbeider
som viser
en eldre kar
fra
nabolaget,
en portner
med
brukket
nese,
fremstilt i all
sin
uperfekthet.

En slik
naturalistisk
fremstilling
markerte et
brudd med
tradisjonen.

Den erotiske bevegelsen

Om det er et annet av Rodins verker som treffer meg følelsesmessig, så er det *Kyss*. Det er også hentet fra *Helvetets porter*. De elskende Paolo og Francesca ble hos Dante dømt til å vandre evig gjennom Helvete etter at Francescas mann overrasket dem i deres første kyss.

Igjen er det kroppsfølelsen som seirer. Rodin demonstrer sine evner til å la alle delene av kroppen være et språk for helheten. Det kysse med muskler, hender og lår. Og med munn. Tærne er ikke bare til å tenke med, men også til å kysse med.

Sanseligheten og kjærligheten ble kanskje for stor og himmelsk. Rodin besluttet å fjerne skulpturen fra sine senere versjoner av sin port. De kysende kom seg ut av Helvete. I 1887 ble den stilt ut som selvstendig verk, og dette dynamiske urkysset ble en umiddelbar suksess.

«Rodin var en psykolog. Han hentet temaene til mange av sine skulpturer fra klassiske myter, men han fylte dem med ny psykologi»

Kyss viser til fulle Rodin som erotisk kunstner. Med hans psykologiske realisme og hans talent for å avbilde kroppsfølelsen er erotikken en nærliggende oppgave. De siste tretti årene av sitt liv viet han seg mye til tegning, og her blir dette svært tydelig. Med min begeistring for skulpturen *Kyss* i mente er det fristende å mene at han med tegningene og akvarellene lyktes enda bedre med det hele mennesket. Blant menneskelige aktiviteter er seksualiteten en av de mest sanselige overskridende, i betydningen å forene skillet kropp, tanke og følelse.

Rodin-museet stilte vinteren og våren 2012 ut tre hundre av disse arbeidene.

Katalogen til, *300 dessins* (Musée Rodin, 2011) anbefales på det sanseligste. Å beskue disse arbeidene er å tre inn i Rodins erotiske univers. Alle er vakre, mange var den gang sjokkerende og er det på et vis fortsatt, selv om vi langt på vei er immuniserte mot slike sjokk.

«Det er helt enkelt,» forklarte Rodin i 1910 til en journalist, «tegningene er nøkkelen til mitt verk» (Dam, 2012). I det kan tolkes inn minst to forhold. Dels at Eros, eller snarere gudens kvinnelige medsamsvorne, var hans muser. Den franske forfatteren Philippe Sollers skrev om de erotiske tegningene i sitt essay *Rodin, Dessins érotiques* (1987/2012):

Hva tenker *Tenkeren* på? På det. Hva kontemplerer Balzac over, innestengt i seg selv og tilbaketrukkent? Det. Hva åpner *Helvetesporten* mot? Mot det. Hva er det Hugo drømmer om uten å kunne si det? Om det. Ut av hva kommer så mange byster, hender, ben og gester, ansente ansikter, muskuløse par, halvguder eller henførte kvinner? Derfra. Fra disse unike kvinnene, nakne i flertall, i ekstreme situasjoner (egen oversettelse).

Datidens mest berømte danserinne, amerikanske Isadora Duncan (1877?1927) regnes som skaperen av den moderne dansen. Hun beskriver et møte med Rodin slik (Dam, 2012):

Han stirret på meg med tunge øyelokk, øynene hans lynte, og han kom mot meg med samme uttrykk som han hadde overfor arbeidene sine. Han begynte å elte hele kroppen min, som om den var av leire, mens det sto en varme ut fra ham som brant og fikk meg til å smelte.

Det ble angivelig med det, ifølge fortsettelsen av beretningen.

Den andre tolkningen av utsagnet om at tegningene er nøkkelen til hans verk, handler om Rodins beskrevne metode, at han forsøkte å fange øyeblikkene hos modellene som på hans instruksjon beveget seg omkring i hans atelier. Han lyktes. Også i disse arbeidene bryter han løs fra samtidens mimetiske tradisjon, frigjør seg, og lykkes med å lage noe som er naturlig og samtidig overskridende. Det handler igjen om det emosjonelle, om hvordan kunstneren instruerer, dirigerer, kanskje kommanderer, inspirerer og inspiserer; sanser, fornemmer og internaliserer kroppsfølelsen, og former den til sine egne bevegelser med hånden. Han fanger og formidler erotikken, og innflytelsen fra disse tegningene finnes igjen hos kunstnere som Gustav Klimt, Egon Schiele og Henri Matisse (Dam, 2012).

Han lykkes ikke minst med å fange *bevegelsen* i et stille medium. Bevegelsene er tegnet eller malt inn på arket. Slik den støpte eller marmorfaste *Tenkeren* faller mot avgrunnen, men med motbevegelsen stanser seg selv, og slik de kyssende beveger seg på og i hverandre. I den filosofiske tradisjonen fenomenologi er bevegelsen *intensjonal*. Bevegelsen er alltid noe utover seg selv, den er på vei til noe. Bevissthet er bevissthet *om* noe, og kroppsfølelsen er emosjonell *om* noe. Det fysiske, som en stein, er i utgangspunktet ikke om noe, men stein dødt. Det emosjonelle er alltid intensjonalt rettet mot noe. Vi retter oss ikke minst mot noe gjennom sansningen og følelsene (Merleau-Ponty, 1962).

På sanselig vis fyller Rodin stein og metall med bevegelse og hensikt. Det merkes, og det beveger.

INNGANG: I fire tiår arbeidet Rodin med verket Helvetes porter. I den siste versjonen består den av 186 figurer hentet fra scener i Dantes Den guddommelige komedie. Flere av Rodins viktigste enkeltverker stammer fra dette prosjektet, som *Tenkeren*.

Nevropsykoanalysen

La meg så anvende Rodins universelle *Tenkeren* som springbrett for mer spesifikt faglige refleksjoner om kropp og affekt. Forsettet med denne serien av essays er å illustrere de mulige samspillene mellom kropp, sinn og kultur, altså forskjellige

aspekter av det vide begrepet *embodiment*. Jeg viser til min introduksjon til serien (Skårderud, 2008). Den sentrale figuren i dette essayet er altså *kroppsfølelsen*, en ordkonstruksjon som hevder en enhet av kropp og affekt og ikke en dualisme. Jeg vil spesifikt referere til et relativt ungt miljø omkring *neuropsykoanalysen*.

«Modernitetens tempo betyr at ting går fortere, og det kan bli ubalanse mellom hjertets tid og faktisk tid. Individet og dets psykologi blir mer og mer sentralt»

Når vestlig kultur i om lag tre tusen år har vært påfallende dyktig til å kløve mennesket i to, i medisinen blant annet uttrykt gjennom at vi har de to forskjellige fagene nevrologi og psykiatri, handler det kanskje om at det *kan kjennes slik*. Vi *kjenner* ikke sinnets kroppslighet, at tanker og følelser også er elektrisitet og kjemi i full aktivitet. Vi kjenner ikke hjernen i seg selv, men bare de mentale aktivitetene den produserer. Tankene erfares som tanker og ikke som biologi. Og jeg kan med min *bevissthet* irritere meg over min kroppslighet, over *den*, som om kroppen var et objekt, fordi den i Rodins have denne varme ettermiddagen svetter ut skjorten, og fordi føttene er trøtte. Med alderen kommer de fysiske skavankene ganske så sikkert. Kroppen trer frem i bevisstheten med sine dysfunksjoner, den er hva den amerikanske legen og filosofen Drew Leder (1990) kaller *dys-fremtredende*, og slik sett blir eldre mennesker ufrivillig kartesianere.

Men om vi intuitivt erfarer det slikt, en dualisme, er det jo ikke nødvendigvis korrekt. Den franske filosofen René Descartes (1596?1650) fornuftsbaserte begrunnelse for en slik dualisme mellom kropp og sjel, og forskjellige anti-kartesianske posisjoner er mer utførlig beskrevet i denne seriens essay om den britiske skulptøren Antony Gormley (Skårderud, 2011a). Vi kan utfordre en slik splittelse gjennom å tenke og kjenne nøyere etter gjennom våre egne erfaringer. Uroen setter seg i de spente musklene. Reaksjoner på traumer er et eksempel på hvordan kroppen også er en hukommelse. Og altså, som hos *Tenkeren*, bekymringer tynger. Eller det kan gjøres med filosofiske posisjoner, som i en viktig kroppsfenomenologisk med den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty som den mest markante. Se mer om dette i denne seriens Gormley-essay *Den fenomenale kroppen*. Eller Descartes fornuft kan utfordres med den aller siste vitenskapelige oppdaterte fornuften, ad empirisk vei. Jeg vil her gi en kort introduksjon til en slik samtidig fornuftstradisjon, den såkalte *nevropsykoanalysen* og *nevroaffektiv* vitenskap. Først til Freud.

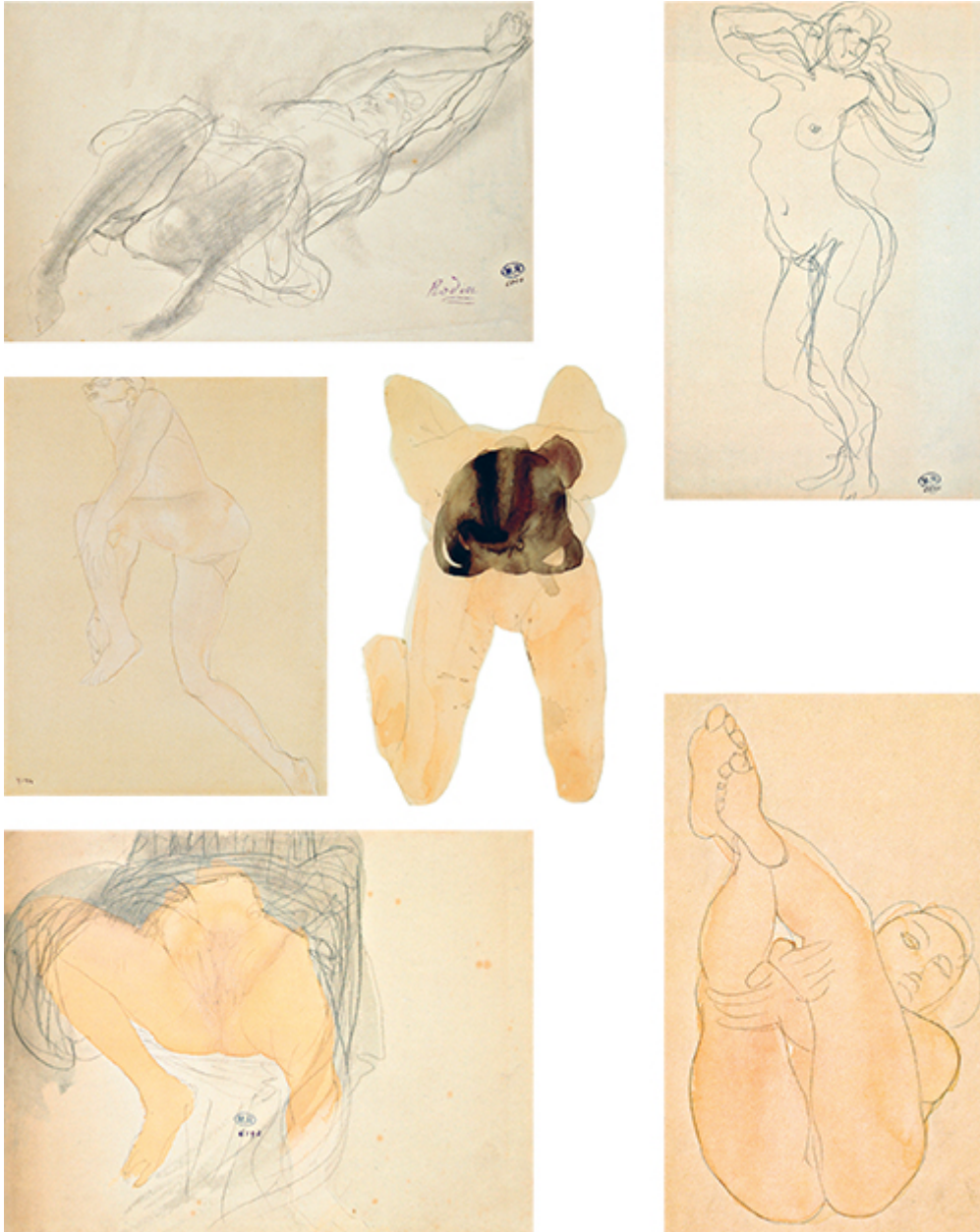

HELHET: I skulpturen *Le Baiser* (Kys, 1887) demonstrerer Rodin sine evner til å la alle delene av kroppen være et språk for helheten. Det kyskes med muskler, hender og lår. Og med munn. Tærne er ikke bare til å tenke med, men også til å kysse med.

Freuds prosjekt

I et manuskript fra 1895, *Prosjekt for en vitenskapelig psykologi*, presenterte den unge og ærgjerrige Freud (1895/1975) en skisse til et nevrologisk grunnlag for vårt psykiske liv. Med sin bakgrunn i medisinen og nevrologien ønsket han å bidra til *Naturgewissenschaft*, og ikke primært til vitenskapen om sinnet, *Geisteswissenschaft*. Da han kalte sine teorier for *psykodynamikk*, var det med en henvisning til

termodynamikken. Ambisjonene var å avdekke lovene for omsetning av psykisk energi slik termodynamikken beskrev omsetninger av andre energiformer. Men ambisjonen ble stoppet av begrensningene i den samtidige anatomiske og fysiologiske kunnskapen. Det var den gang svært begrenset hva man kunne vite om hjernen og nervesystemet. Skuffet forlot Freud sitt prosjekt, og viet seg i stedet til psykologien. Men han ga ikke opp troen på at naturvitenskapen en dag ville bekrefte hans teser om sinnets funksjoner.

KROPPSFØLELSEN: De siste tretti årene av sitt liv viet Rodin seg mye til tegning. Å se disse arbeidene er å tre inn i hans erotiske univers. «Tegningene er nøkkelen til mitt verk,» forklarte kunstneren i 1910 til en journalist.

Freud hadde ikke skanner

I forhold til sin ambisjon var Freud født hundre år for tidlig. Han hadde ingen skanner.

Med dagens teknologi, som funksjonell fMRI- og PET -skanning, er vi langt nærmere Freuds opprinnelige ambisjon om å kartlegge følelsenes biologiske korrelat.

Nevropsykoanalysen representerer i dag bestrebelsen etter å integrere nyere neurologisk empiri og psykoanalytiske begreper. Det er ikke enten nevro- eller psykoanalyse, men en integrert fagdisiplin som setter mennesket sammen igjen. Eller med andre ord: Hvordan utvikle et faglig språk som forener *objektive*, naturvitenskapelige kunnskaper om følelser og bevissthet og individets *subjektive* erfaringer? Vi skal ikke overdrive, men vi kan si mer om hvordan for eksempel en mors hjerne reagerer forskjellig på egne og andres barn, eller hvordan mødrenes reaksjoner overfor egne gråtende barn avhenger av tryggheten i den oppveksten de selv har hatt. Vi kan svare litt mer på hva hukommelse er. Og hvordan påvirkes hjernen av kjærlighet, relasjoner, omsorgssvikt eller traumer? Hvordan kan psykoterapi påvirke sinnets biologiske prosesser? Våre følelser er fenomener som har *både* psykiske og fysiske manifestasjoner. Vårt sinn er kroppslig – *embodied mind*? og vår kropp er besinnet – *minded body*.

En av dagens mest fremtredende dekonstruktører av kartesiansk dualisme, den portugisisk-californiske forskeren Antonio Damasio, er også blitt en suksessfull forfatter av neurologisk populærlitteratur (Damasio, 2002, 2004, 2010). En av bøkene heter nettopp *Descartes? feiltagelse. Fornuft, følelser og menneskehjernen* (2001). For Damasio er det vanskelig å tenke seg en kroppsfri bevissthet. Hans siste bok, *Self comes to mind: Constructing the conscious brain* (2010) er en evolusjonsbiologisk tilnærming til det psykologiske selvets utvikling.

«I egne skrifter viser Freud sine begrensninger i fortolkning av kunst. Han er lite interessert i overflatene som noe annet enn det som skjuler dypere sannheter. I kunsten er poenget nettopp at sannheten er i overflatene»

Andre sentrale bidragsytere i denne hjernetrusten er Jaak Panksepp, Allan Schore og Mark Solms. Den estisk-amerikanske psykologen Jaak Panksepp er en av farsskikkelsene til begrepet og vitenskapsfeltet *affektiv nevrovitenskap* (1998). Forskningen er viet til følelsenes anatomiske og fysiologiske grunnlag. I den nyere boken *Archeology of mind* (2010) gir også han seg i likhet med Damasio i kast med det nevroevolusjonære grunnlaget for følelser. Den amerikanske psykoterapeuten og nevropsykologiske forskeren Allan Schore har spisset seg inn mot affektreguleringen, med klassikeren *Affect regulation and the origin of the self* (1994) og oppfølgerne *Affect dysregulation and disorders of the self* (2003) og *Affect regulation and repair of the self* (2003). Tilknytningens og traumenes nevropsykologi er blant hans fremste temaer. Den sørafrikanske nevropsykologen og psykoanalytikeren Mark Solms har skrevet en rekke

artikler om samspillet mellom psykodynamisk teori og nyere nevrovitenskap, ikke minst i boken *The brain and the inner world. An introduction to the neuroscience of subjective experience* (2002, dansk utgave 2004). Solms besøkte Oslo i begynnelsen av 2012 og snakket om det nevrovitenskapelige grunnlag for drøm. Der refererte han til ny forskning og diskuterte dette i forhold til Freuds drømmeteorier.

Den norsk-amerikanske forfatteren og kunstkritikeren Siri Hustvedt er også blitt en del av dette miljøet, og har selv bidratt til populariseringen gjennom flere essays (Hustvedt, 2012), og ikke minst med den selvbiografiske boken *Den skjelvevende kvinnen, eller en beretning om nervene mine* (Hustvedt 2011; Skårderud, 2011b). Hennes interesse og innsats for feltet førte til at hun i 2011 fikk det ærefulle oppdraget å bli foredragsholder på det 39. årlige foredraget i Sigmund Freud-selskapet i Wien. Foredraget er gjengitt i essaysamlingen *Living, thinking, looking* (Hustvedt, 2012).

Den affektive kroppen

Om Sigmund Freud ikke fikk realisert sitt naturvitenskapelige prosjekt, beskriver han i 1915 affektene som noe som eksisterer i grenselandet mellom det mentale og det somatiske, og at utforskningen av dem må være en «embodied pursuit» (Freud, 1915/1975). Rett før sin død i 1939 holder han fast og skriver om de psykoterapeutiske møtene at

... the data which we are to work on must be drawn from an embodied agent, not a disembodied consciousness. (sitert i Matthis, 2000, s. 219).

Den svenske psykoanalytiker Irene Matthis, som selv er en fremtredende representant for den nevropsykoanalytiske ånden, introduserer begrepet «affective matrix». Det er et felles opphav, som så erfares både som følelse og kropp. Vi vil ofte skjule våre følelser, men de trer gjerne frem i ansiktet eller i våre bevegelser. Matthis (2000, s. 217) formulerer det slik:

...all those embodied processes that, when they reach consciousness, can be perceived as on the one hand as feelings and on the other as emotionally charged physical concomitants. These may be perceived as, for example, burning in the skin, a racing heart or shortness of breath; bodily sign that we readily interpret as the expression of an emotion.

Et annet skandinavisk og meget produktivt bidrag til det neuroaffektive både i teori og som psykoterapeutisk praksis er den danske psykologen Susan Hart (2006, 2009, 2011, 2012). Hun skriver med stor pedagogisk klarhet om hvordan både hjernens og sinnets utvikling er sterkt preget av tilknytning og speiling. Det er ikke minst nyere neuroaffektiv forskning som viser hvor grunnleggende relasjonelt mennesket er. Slike møter mellom objektive funn og subjektive erfaringer bidrar til å gjøre psykoanalysen mindre metapsykologisk. Det blir mer intersubjektivitet og mer deg-og-meg her-og-nå. Vi blir oss selv i møtene med de andre. De biologiske funnene understreker fagets forflytning fra en *en-persons* til *en to-persons* psykologi, til en oppdatert

utviklingspsykologi som vektlegger betydningen av møter og mellomværender. Eller med Siri Hustvedts (2012, s. 208) ord i sin Freud-forelesning i Wien:

Without dwelling excessively on the neurobiology, which is still in a state of flux, it is fair to say that what has emerged is psychophysiology of the Between, which involves neither nature nor nurture, but both at once, merging without demarcation – genetic temperament and a specific human story become personality over time, a personality shaped by its affective story.

Og dette er også selve kjernen i den vitenskapelige og kliniske tradisjonen omkring *mentaliseringsbegrepet*: Å integrere ny nevropsykologisk kunnskap med oppdatert empiri og teori om tilknytning for så å omsette dette til psykoterapeutiske prinsipper (Bateman & Fonagy, 2012).

ILLUSTRASJON: AUGUSTE RODIN

Epilog i Rodins have

Teksten skal avsluttes og vender tilbake til begynnelsen i haven i Paris. Jeg tenker på *Tenkeren*. Det er en død skulptur i bronse, og den vekker så mye liv hos meg. I sin stillhet samler den mange sider av våre liv: tanker, følelser, kropp og tyngde i mange former. Tyngde er ikke i seg selv negativt, slett ikke, men den stiller krav til oss. Eksempelvis foretrekker jeg den tunge litteraturen til forskjell fra den lette.

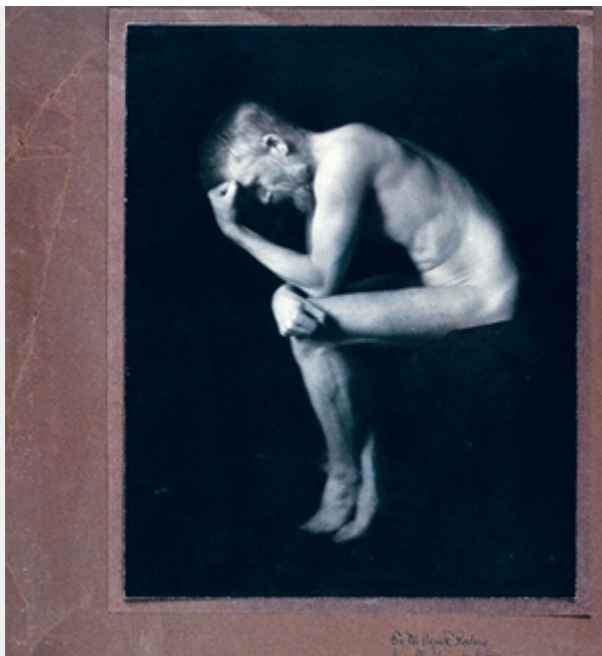
«Hvordan utvikle et faglig språk som forener objektive, naturvitenskapelige kunnskaper om følelser og bevissthet og individets subjektive erfaringer?»

Tenkeren får meg også til å tenke på fagene våre. Psykologi og psykiatri byr på spennende muligheter om dagen. Det handler mye om å integrere, ikke for å skape et ensartet bilde, men et rikere sammensatt bilde. Vi vil fortsette å oppleve at kropp og bevissthet er som atskilte, men samtidig vite at det er en enhet. Vi vil fortsette å ha både et subjektforhold og et objektforhold til oss selv og våre kropp. Men summen av dem er nå engang oss. Vi kan følge med, vi kan studere det, og forsøke å ta det innover oss. Og vi kan altså oppleve det i bronse og marmor.

TAKK

Takk til Siri Hustvedt, Else Margrethe Berg, Karin Johannisson, Per Johnsson og Jon Østbø.

George Bernhard Shaw poserer som Tenkeren

Forfatteren, nobelprisvinneren og sosialisten George Bernhard Shaw (1856- 1950) sto modell for Rodin, og bysten er å finne i Hôtel Biron. Sammen med fotografen Alvin Langdon Coburn var han til stede på en avduking av *Tenkeren* i 1906. På veien hjem fikk han ideen til å posere på samme vis som skulpturen.

Innskriften i nedre høyre hjørne: «To M. Auguste Rodin from Alvin Langdon Coburn September 15th 1906».

Finn Skårderud

Sult - biografiske essays om kropp og tegn

Denne serien av biografiske essays bestreber seg på å beskrive *kroppens og sinnets figurer*. Figuren trer frem mot en bakgrunn. Figuren kan vise så vel til psykologiske som kroppslige og kulturelle kvaliteter, og det er i en slik overskridende betydning at begrepet er valgt i denne serien av biografiske essays. Ambisjonen med serien er «å ta kroppen på ordet» (Solheim, 1998), i en slik forstand at det ikke primært skal handle om kroppen som fysisk fenomen, men også som meningsbærende symbol. Rammer og målsettinger for serien er mer omfattende beskrevet i aprilutgaven 2008 av Tidsskrift for Norsk Psykologforening (Skårderud, 2008).

Tidligere essays i serien

Skårderud, F. (2008). Hellig anoreksi. Sult og selvskade som religiøse praksiser. Caterina av Siena. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 45, 408-20.

Skårderud, F. (2008). Speilets dronning. Skjønnhet, gymnastikk og melankoli. Keiserinne og dronning Elisabeth av Østerrike-Ungarn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 45, 832-44.

Skårderud, F. (2008). Sulten, spriten og skammen. Å dikte om fraværet og dets kroppsmetaforer. Den svenske poeten Gunnar Ekelöf. *Tidsskrift for norsk*

psykologforening, 45, 1396-1411.

Skårderud, F. (2009). Modningsangst. Mannen som ikke kunne vokse opp. Peter Pans forfatter James M. Barrie. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 46, 548-563.*

Skårderud, F. (2010). Kjøttkunstneren. Skrekkregissøren David Cronenberg om kjøttets lyst og om kropp og sinn ute av kontroll. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 47, 203-217.*

Skårderud, F. (2010). Gutten som ikke ville ete. Å sette familien i halsen. Den norske multikunstneren Arild Nyquist (1937-2004) om utrygg tilknytning, anoreksi og rus. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 47, 916-929.*

Skårderud, F. (2010). Michael Jacksons nese. Forestillinger om det stygge. Om speilets angst og forfengeligheitsens psykopatologi. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 47, 1103-1111.*

Skårderud, F. (2011). Skammens politiske geografi. Den finsk-estiske forfatteren Sofi Oksanen om kulturelt kaos, intimitet og spiseforstyrrelser. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 48, 436-450.*

Skårderud, F. (2011). Den fenomenale kroppen. Den britiske skulptøren og billedkunstneren Antony Gormleys radikale kroppskunst. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 48, 932-649.*

Skårderud, F. (2011). Sol og stål. Kroppsbygging som selvbygging. Den japanske forfatteren Yukio Mishimas (1925-1970) kropp som eksistensielt og kunstnerisk prosjekt. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 48, 981-993.*

Skårderud, F. (2012). Familie kroppen. Per Inge Bjørlos bristepunktskunst om mor, far og folk i bygda. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 49, 450-461.*

KONSULENTGRUPPEN

Else Margrethe Berg

KONSULENTGRUPPEN

Karin Johannisson

Per Johnsson

Professor dr. med Finn Skårderud skriver biografiske essays i Tidsskrift for Norsk Psykologforening. De publiseres med cirka tre måneders mellomrom, og blir vurdert av tre faste konsulenter.

Else Margrethe Berg er lege og spesialist i psykiatri.

Karin Johannisson er professor i idé- og vitenskapshistorie ved Uppsala universitet, med medisinens historie som spesialitet.

Per Johnsson er psykolog og dosent ved Lunds universitet.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 49, nummer 10, 2012, side 964-975

TEKST

Finn Skårderud, Regionsenter for Barne- og Ungdomspsykiatri, Helseregion Øst og Sør

KONTAKT: finn@skarderud.no

+ **Vis referanser**

Referanser

www.musee-rodin.fr

Alhadeff, Albert (1966). Rodin: A self-portrait in the Gates of Hell. The Art Bulletin, 48(3/4), 393-395.

- Bell, M. (2005). Auguste Rodin. *Raritan*, 14, 1-31.
- Dam, A. E. (2012). En orgiastisk sfære af vidt spredte ben. *Weekendavisen*, 24. februar 2012.
- Damasio, A. (2001). *Descartes feiltagelse. Fornuft, følelser og menneskehjernen*. Oslo: Pax.
- Damasio, A. (2002). *Følelsen av hva som skjer. Kroppens og emosjonenes betydning for bevisstheten*. Oslo: Pax.
- Damasio, A. (2004). *På leting etter Spinoza. Glede, sorg og den følende hjernen*. Oslo: Pax.
- Damasio, A. (2010). *Self comes to mind. Constructing the conscious brain*. London: William Heinemann.
- Ekman, P. (2004). *Emotions revealed. Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. New York: Owl books.
- Freud, S. (1895/1975). *Project for a scientific psychology. Standard edition, volume II*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Freud, S. (1915/1975). *The unconscious. Standard edition, volume XIV*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Freud, S. (1923/1975). *The ego and the id. Standard Edition, volume XVIII*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Freud, S. (1940/1975). *An outline of psychoanalysis. Standard Edition, volume XXIII*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.
- Hale, W.H. (1969). *The world of Rodin*. New York: Time-Life.
- Hart, S. (2006). *Hjerne, samhörighed, personlighed. En introduktion til neuroaffektiv udvikling*. København: Hans Reitzels forlag.
- Hart, S. (2009). *Den følsomme hjerne*. København: Hans Reitzels forlag.
- Hart, S. (red.). (2011). *Neuroaffektiv psykoterapi med børn*. København: Hans Reitzels forlag.
- Hart, S. (red.). (2012). *Neuroaffektiv psykoterapi med voksne*. København: Hans Reitzels forlag.
- Hustvedt, S. (2011). *Den skjelvende kvinnen, eller en beretning om nervene mine*. Oslo: Aschehoug.
- Hustvedt, S. (2012). *Living, thinking, looking*. London: Sceptre Books.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Johnson, M. (2008). *The meaning of the body: Aesthetics of human understanding*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh. The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books.
- Leder, D. (1990). *The absent body*. Chicago: University of Chicago Press.
- Matthis, I. (2000). *Sketch for a metapsychology of affect. International Journal of Psycho-Analysis*, 81, 215-227.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *The phenomenology of perception*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Musée Rodin (2009). *Guide to the Musée Rodin Collection*. Paris: Musée Rodin.
- Musée Rodin (2011). *300 dessins 1890-1917: La saisie du modèle*. Paris: Nicolas Chaudun.
- Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience. The foundations of human and animal emotions*. Oxford: Oxford University Press.
- Panksepp, J. (2010). *Archeology of mind. Neuroevolutionary origins of human emotion*. New York: W.W. Norton & Company.
- Rodin, A. (2012). *National Gallery of Art, Washington D.C.*
<http://www.nga.gov/collection/sculpture/flash/zone2-2.htm>. Lastet ned 1. august 2012.

- Schore, A.N. (1994). *Affect regulation and the origin of the self*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Schore, A. (2003). *Affect dysregulation and disorders of the self*. New York: W.W. Norton & Co.
- Schore, A. (2003). *Affect regulation and repair of the self*. New York: W.W. Norton & Company.
- Sollers, P. (1987). *Rodin. Dessins érotiques*. Paris: Gallimard.
http://www.pileface.com/sollers/article.php3?id_article=466. Lastet ned 1. august 2012.
- Solms, M & Trunbull, O. (2004). *Hjernen og den indre verden. De subjektive oplevelsers neurovidenskabelige grundlag*. København: Akademisk forlag.
- Skårderud, F. (1998). *Uro. En reise i det moderne selvet*. Oslo: Aschehoug.
- Skårderud, F. (2008). *Sult - biografiske essays om kropp og tegn*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 45, 410-411.
- Skårderud, F. (2011a). *Den fenomenale kroppen. Den britiske skulptøren og billedkunstneren Antony Gormleys radikale kroppskunst*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 48, 932-649.
- Skårderud, F. (2011b). *Kroppsfølelsen. Forord til S. Hustvedt, Den skjelvende kvinnen, eller en beretning om nervene mine*, s. 7-16. Oslo: Aschehoug.
- Skårderud, F. (2012). *For første gang. Kroppstanker om ungdomsliv/For the first time. Bodily reflections about youth*. I I. Ydstie (red.), *Pubertet/ Puberty*, s. 54-65. Oslo: Munch-museet og Orfeus Publishing AS.
- Starobinski, J. (1992). *Fra kroppsfølelsens historie*. Oslo: Cappelen.